

Ключевые слова: корпоративное предпринимательство, предпринимательское видение, предпринимательская ориентация, предпринимательские инициативы, бизнес-метрики, динамические способности предприятия, развитие бизнеса.

TRENDS OF CORPORATE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN MODERN COMPANIES

O.Maliarchuk, PhD,
SHEE «Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman»

Abstract. The causes of business entrepreneurial activity in the conditions of post-industrial economy are revealed. It was defined the main trends of corporate entrepreneurship development in three main areas: formation of entrepreneurial foresight, entrepreneurial orientation of the development and implementation of monitoring of entrepreneurial initiatives.

Keywords: Corporate entrepreneurship, entrepreneurial vision, entrepreneurial orientation, entrepreneurial initiatives, business metrics, enterprise's dynamic capability, business development.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2016

УДК 339.9

Некрасова Тетяна Сергіївна*
Гребешкова Олена Миколаївна*

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ ДЕРЖАВИ: ВАЖЕЛІ ВПЛИВУ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті на основі аналізу фактичних даних про діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) розкриваються важелі їх впливу на розвиток національних економік і наслідки, які зумовлюються діяльністю ТНК, для формування конкурентних переваг економік приймаючих країн. Виявлено переваги, які створюють ТНК для економік країн базування та ризики, якими супроводжується присутність ТНК, для розвитку національних економік приймаючих країн. Окреслено визначальні передумови для перетворення України з «суб'єкта» діяльності ТНК на країну-«продуцента» потужних міжнародних компаній.

Ключові слова: транснаціональна корпорація (ТНК), економіка, глобалізація, зовнішньоекономічна діяльність, бізнес.

* *Некрасова Тетяна Сергіївна* – магістрант кафедри стратегії підприємств, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», tetiana.nekrasova@kneu.ua

* *Гребешкова Олена Миколаївна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри стратегії підприємств, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», olena.hrebeshkova@kneu.ua

Вступ. У сучасній світовій спільноті панує думка про те, що країни, регіональні об'єднання, міжнародні організації вже давно перестали бути головними дієвими особами на міжнародній арені і поступилися місцем новим суб'єктам глобальної економіки — транснаціональним корпораціям (ТНК).

ТНК здатні впливати на всі сфери глобальної взаємодії, формуючи нові умови ведення бізнесу та визначаючи специфіку конкуренції на світовому ринку. Вони змогли за відносно короткий час створити нову модель глобальної економіки, яка пронизана тисячами «транснаціональних» зв'язків, таким чином, повністю підкорити собі основні галузі світового господарства. Відмітним є те, що з більш як 43 тисяч ТНК, лише 147 гігантів, переважно банків, контролюють 40 % світового доходу.

Налагодження діяльності ТНК у певній країні спонукає незворотну трансформацію національної економічної структури, появу нових перспективних можливостей для існуючого бізнесу, стимулює розвиток науково-технічних та інноваційних галузей, а також визначає місце країни на міжнародній арені. Розвиток транснаціонального бізнесу робить глибокий вплив на економіку окремих держав, як промислово розвинених, так і тих, що розвиваються. Переважна більшість ТНК зосереджуються в розвинених країнах світу (90 % від загальної кількості), адже ТНК є не лише своєрідним інструментом динамічного розвитку, але й значним споживачем ресурсів.

Процес транснаціоналізації набуває усе більшого значення для країн з перехідною економікою, а участь у ньому дає можливість вийти на світову арену і зайняти вигідну позицію.

Постановка задачі. Питання діяльності ТНК розглядаються в економічній літературі у багатьох аспектах. Зокрема, досліджуються проблеми стратегічного співробітництва підприємств [1]. Формуються теоретичні підвалини реляційної концепції стратегічного управління [2, с. 60—71] та стратегії зовнішнього зростання підприємства [3]. Практики від бізнесу фокусують увагу на питаннях перевагах і недоліках вступу України до міжнародних економічних організацій [4], інвестиційних аспектах міжнародної економічної діяльності вітчизняних компаній [5]. Окреме проблемне поле для досліджень утворюють питання доцільності ТНК [6], їх впливу на економічний розвиток окремих країн і регіонів.

Незважаючи на жваві дискусії наукового та прикладного характеру, більшість питань щодо економічної ефективності ТНК та їх впливу на конкурентні переваги національних економік залишаються відкритими. Найгострішими з них слід визнати проблеми відкритості національних економік для входу ТНК, набуття (або утримання) національними економіками конкурентних переваг у разі сприяння діяльності ТНК.

Отже, маємо за мету виявити важелі впливу ТНК на розвиток національних економік і наслідки, які зумовлюються діяльністю ТНК, для формування конкурентних переваг економік приймаючих країн.

Результати. Глобальні тенденції інтернаціоналізації виробництва й капіталу, приватизації, стратегічних альянсів і лібералізації зовнішньої торгівлі поставили ТНК у центр світового економічного розвитку. З огляду на них і подальший перерозподіл світових ринків і сфер впливу, можна прогнозувати

можливість появи найближчим часом міжнародних суперкорпорацій шляхом злиття, поглинання чи об'єднання найбільших компаній світу.

Сьогодні немає жодного значного процесу в світовій економіці, що відбувається без участі транснаціональних корпорацій. Вони беруть як пряму, так і опосередковану участь у світових економічних процесах. Хоча ТНК здійснюють свою діяльність на міжнародному рівні, їх вплив поширюється на всі країни та всі сфери життя, зокрема й політичну, що дозволяє розглядати ТНК поряд із державами і міжнародними організаціями. ТНК впроваджуються у сферу господарської діяльності національних урядів і вносять корективи у їх політику. Найбільші з них впливають на фінансову та іншу кон'юнктуру світового господарства. Країни та недержавні транснаціональні структури стали сильними партнерами, які взаємодіють і конкурують між собою, представляючи симбіоз двох якісно різних підсистем глобальної економіки.

Створення ТНК спрямоване на розподіл ринків і сфер впливу між найбільшими компаніями певних галузей виробництва. Капітал, залишаючись національним по суті, перетворюється у міжнародний за сферою своїх інтересів і характером використання. Тісні контакти між капіталами різних країн встановлюються у міжнародних консорціумах, які створюються для спільного будівництва великих об'єктів, розвитку нових видів виробництва, здійснення великих науково-технічних проектів [7, с. 2].

Кількість ТНК у світовій економіці зростає доволі швидкими темпами. За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) у 1970 р. їх нараховувалось 7,3 тисяч з оборотом у розмірі 626 млн дол. США; на початку 1990-х років їх кількість зросла практично у п'ять разів і становила вже 37 тисяч, а у 2012 р. налічувалось біля 82 тис. ТНК із загальним оборотом близько 30 трлн дол. США. Не дивлячись на те, що найбільші ТНК за національною ознакою належать до розвинутих країн, насамперед США, Європейського Союзу та Японії, за останні роки активно просувають власну діяльність ТНК з економік країн, що розвиваються [8].

ТНК впливають як на країни базування, так і на приймаючі країни. Вплив на першу групу країн є здебільшого позитивним, адже полягає у взаємному поступі та взаємовигоді. Здебільшого, країни базування ТНК економічно могутні та диктують свої умови щодо діяльності на їх території корпорацій.

Однак, вплив ТНК на економіку приймаючих країн дуже багатосторонній, і не завжди є позитивним. Це пов'язано з асиметрією інтересів при максимізації вигоди двох суб'єктів — ТНК та економіки приймаючої країни. ТНК, як правило, економічно набагато сильніші, ніж більшість приймаючих їх країн. Часто корпорації використовують свою економічну силу і тиснуть на місцеві органи влади з метою отримання пільг або зменшення податкових платежів. З іншого боку, влада приймаючої країни може застосовувати обмеження або заборону на діяльність транснаціональних корпорацій, а також провести націоналізацію й експропріацію власності підприємства [9, с. 122—123].

Галузева належність ТНК сформувалася таким чином, що найбільша їх група зосереджена в банківсько-фінансовому секторі. До неї входять в основному корпорації США та Китаю. До галузі видобутку та переробки нафти й газу нале-

жить друга найчисленніша група ТНК. Третя група ТНК зосереджена у сфері фармацевтичного виробництва та біотехнології (табл. 1).

Таблиця 1

ПОДІЛ НАЙБІЛЬШИХ ТНК ЗА СФЕРАМИ ДІЯЛЬНОСТІ (2014 Р.)

Сфера діяльності	Кількість ТНК	Країни-засновники
Видобуток нафти і газу	43	США, Китай, Росія
Банківсько-фінансова	71	США, Китай, Австралія
Виробництво харчової продукції	9	Швейцарія, США, Великобританія
Високотехнологічне виробництво	16	США, Японія, Тайвань
Виробництво автомобілів, запчастин	17	Японія, Німеччина, США
Фармацевтика та біотехнології	22	Швейцарія, Франція
Сфера роздрібної торгівлі	17	США, Іспанія, Мексика

Джерело: наведено за [10].

Порівняння доходів транснаціональних корпорацій, які входять до сотні великих ТНК світу (ТОП 100 за 2013 р.) з ВВП деяких країн (табл. 2) доводить, що загальний обсяг продажів 200 провідних ТНК перевищує сукупний ВВП 187 країн світу, що складає більше 30 % світового ВВП при кількості зайнятих менше однієї третини світового населення [11].

Таблиця 2

ПОРІВНЯННЯ ДОХОДІВ НАЙБІЛЬШИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ СВІТУ З ВВП ДЕЯКИХ КРАЇН (2013 Р.)

ТНК	Доходи / ВВП (млрд дол.)	Країна	Доходи / ВВП (млрд дол.)
Wal-Mart Stores	469,2	Китай	489,2
Royal Dutch Shell	467,2	Австрія	415,3
Exxon Mobil	420,7	ОАЕ	396,2
Chevron	222,0	Казахстан	224,8
Apple	164,7	Україна	175,5
General Electric	147,4	В'єтнам	170,0
Ford Motor	134,3	Угорщина	130,5
AT&T	127,4	Ангола	124,0

Джерело: наведено за [11].

Однак не варто забувати, що у своїх діях ТНК керуються в основному бажанням максимізувати прибуток і мінімізувати витрати і далеко не завжди рахуються з інтересами приймаючих держав. Тому для отримання максимальної вигоди від припливу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у країну уряд повинен виробити чітку програму взаємодії з іноземними інвесторами для розширення зв'язків з національними виробниками.

Тож, який саме вплив здійснюють ТНК на економіку держав?

1. Перш за все необхідно відмітити, що діяльність ТНК, як і діяльність усіх інших господарюючих суб'єктів, оподатковується. Тобто, податки, що сплачують ТНК, поповнюють бюджети як тих країн, в яких перебуває материнська компанія, так і тих, де розташовані філії компанії.

2. Діяльність ТНК на території певної країни позитивно впливає на макроекономічні показники. Насамперед, відбувається значне зростання ВВП, що підвищує місце держави у міжнародних рейтингах. Наприклад, відповідно до рейтингу країн за номінальним рівнем ВВП у 2015 році першу п'ятірку сформували розвинені країни, які, до того ж, є одними з лідерів за кількістю ТНК: США (18125 млрд дол.), Китай (11212 млрд дол.), Японія (4210 млрд дол.), Німеччина (3413 млрд дол.), Великобританія (2853 млрд дол.) [12].

Необхідно зазначити, що згідно досліджень Алана М. Ругмана та А. Вербеке, більше як 80 % аналізованих транснаціональних компаній здійснюють близько 50 % продажів продукції чи надання послуг у регіонах свого постійного розташування. Особливо це стосується компаній, що є вихідцями з регіону Тріади (Америка, Європа, Азія). Двадцять п'ять фірм виявилися бірегіональними, частка їхніх продажів у власному регіоні становила менш ніж 50 %, натомість на ще один регіон Тріади припадало більше 20 % продажів. Та тільки дев'ять фірм виявились глобальними, з менш ніж 50 % продажу в їхньому рідному регіоні і більше 20 % від обсягу продажів у кожному регіоні Тріади [13].

Серед транснаціональних компаній домінують ТНК розвинутих країн, разом з тим, у світі спостерігається збільшення кількості нефінансових ТНК з країн, що розвиваються, в переліку 100 найбільших ТНК. Відбувається це через швидку інтернаціоналізацію операцій країн з ринком, що формується. Обсяги зарубіжних продажів і чисельність працівників за кордоном 100 найбільших ТНК країн, що розвиваються, зросли відповідно на 48 % і 73 %.

Для наочності та кращого сприйняття інформації про регіональне розташування ТНК було розподілено топ-100 нефінансових ТНК за зовнішніми активами у 2013 році [14] відповідно до трьох основних регіонів: Америка, Європа, Азія (табл. 4, рис. 1).

Таблиця 4

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗПОДІЛ НАЙБІЛЬШИХ ТНК У 2013 РОЦІ ЗА ОСНОВНИМИ РЕГІОНАМИ

Місце ТНК в топ-100	Назва компанії	Країна базування	Обсяг закордонних активів, млн \$	Обсяг активів, млн \$	Сфера діяльності
Американський регіон					
1	General Electric Co	США	331 160	656 560	Електричне та електронне устаткування
4	Exxon Mobil Corporation	США	231 033	346 808	Нафтова промисловість
9	Chevron Corporation	США	175 736	253 753	Нафтова промисловість
19	Apple Computer Inc	США	119 918	207 000	Електричне та електронне устаткування
25	Johnson & Johnson	США	96 803	132 683	Фармацевтика
29	Pfizer Inc	США	90 403	172 101	Фармацевтика
31	Wal-Mart Stores Inc	США	88 206	204 751	Роздрібна торгівля
35	Ford Motor Company	США	79 092	203 752	Автомобілебудування
40	Procter & Gamble Co	США	70 981	139 263	Різноманітне спрямування
42	General Motors Co	США	70 074	166 344	Автомобілебудування
46	International Business Machines Corporation	США	60 841	126 223	Електричне та електронне устаткування
49	Microsoft Corporation	США	57 087	142 431	Програмне забезпечення
Загалом			1 471 334	2 751 669	-
Європейський регіон					
2	Royal Dutch Shell plc	Великобританія	301 898	357 512	Нафтова промисловість
5	Total SA	Франція	226 717	238 870	Нафтова промисловість
6	BP plc	Великобританія	202 899	305 690	Нафтова промисловість
7	Vodafone Group Plc	Великобританія	182 837	202 763	Телекомунікації
8	Volkswagen Group	Німеччина	176 656	446 555	Автомобілебудування
10	Eni SpA	Італія	141 021	190 125	Нафтова промисловість

Продовження табл. 4

11	Enel SpA	Італія	140 396	226 006	Електрика, газ і вода
12	Glencore Xstrata PLC	Швейцарія	135 080	154 932	Гірниче видобування
13	Anheuser-Busch InBev NV	Бельгія	134 549	141 666	Харчові продукти, напої та тютюнові вироби
14	EDF SA	Франція	130 161	353 574	Електрика, газ і вода
15	Nestlé SA	Швейцарія	124 730	129 969	Харчові продукти, напої та тютюнові вироби
16	E.ON AG	Німеччина	124 429	179 988	Електрика, газ і вода
Загалом			2 021 373	2 927 650	-
Азійський регіон					
3	Toyota Motor Corporation	Японія	274 380	403 088	Автомобілебудування
20	Honda Motor Co Ltd	Японія	118 476	151 965	Автомобілебудування
21	Mitsubishi Corporation	Японія	112 762	148 752	Автомобілебудування
26	Nissan Motor Co Ltd	Японія	95 228	143 029	Автомобілебудування
27	Hutchison Whampoa Limited	Китай	91 436	105 169	Різногалузева спрямованість
34	Mitsui & Co Ltd	Японія	86 023	107 016	Оптова торгівля
36	CITIC Group	Китай	78 602	565 884	Різногалузева спрямованість
41	Hon Hai Precision Industries	Китай	70 659	77 089	Електричне та електронне устаткування
60	Sumitomo Corporation	Японія	49 662	84 326	Оптова торгівля
62	Petronas — Petrolim Nasional Bhd	Малайзія	49 072	163 275	Нафтова промисловість
67	Samsung Electronics Co., Ltd.	Південна Корея	46 425	203 671	Електричне та електронне устаткування
73	China Ocean Shipping (Group) Company	Китай	43 452	56 126	Транспортування та зберігання
Загалом			1 116 177	2 209 390	-

Джерело: складено за [14].

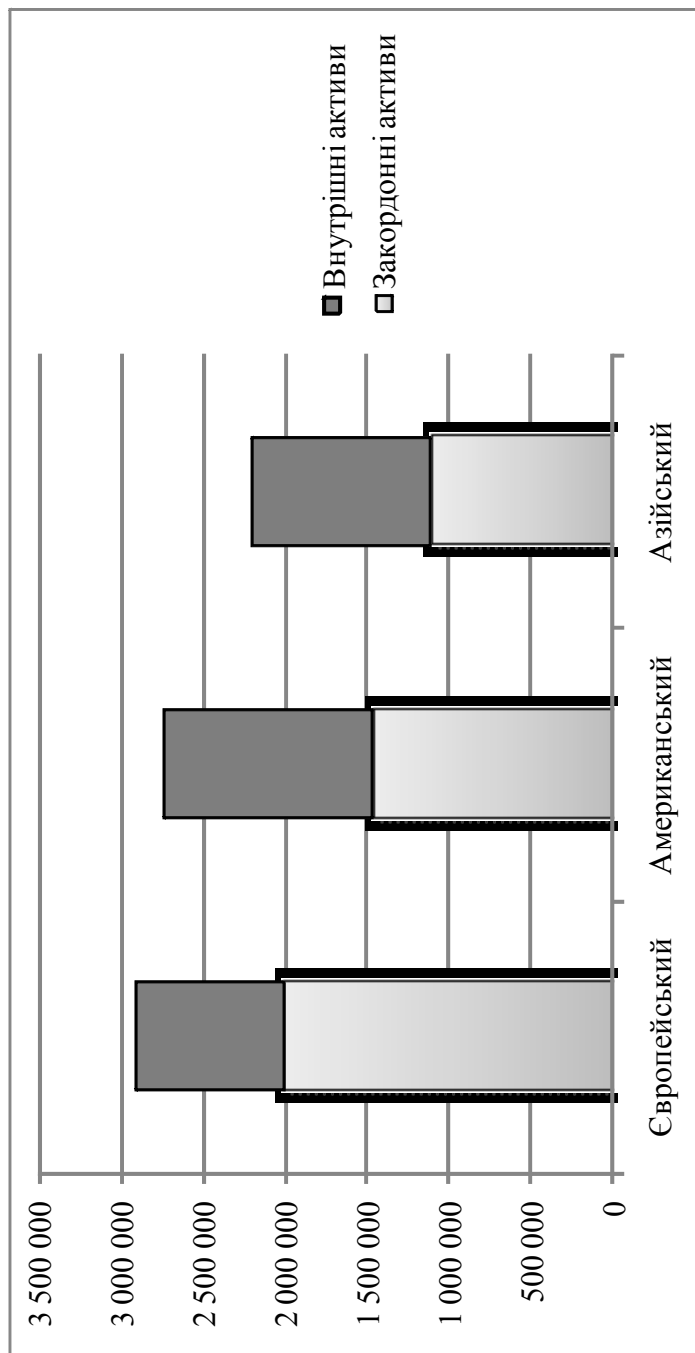

Рис. 1. Співвідношення закордонних і внутрішніх активів ТНК за регіонами (побудовано авторами)

Отже, найпотужнішим з точки зору діяльності транснаціональних корпорацій є Європейський регіон. Закордонні активи європейських ТНК більш ніж удвічі перевищують внутрішні, що свідчить про орієнтацію на зовнішні ринки. Проте, як зазначалося раніше, їх діяльність зосереджена в регіоні базування. Серед галузей переважають нафтова та харчова промисловості, електрика, газ, вода.

3. ТНК, контроль яких розповсюджується за межі країн розташування головних офісів (материнських компаній), виступають каталізатором розвитку нових технологій. Саме ці компанії є найбільшими виробниками та лідерами за кількістю патентів стосовно інноваційних продуктів, технологій, приладів тощо. Таким чином, ТНК здійснюють вагомий вплив на прискорення розвитку НТП країни-розташування.

За даними однієї із найвпливовіших глобальних консалтингових компаній Boston Consulting Group (BCG), найінноваційнішими компаніями світу у 2014 році стали Apple, Google, Samsung, Microsoft [15]. Три з цих компаній є американськими і лише Samsung — південнокорейська. Це не могло не позначитися на показниках країн щодо їх інноваційного розвитку. Так, за рейтингом Bloomberg США стали найінноваційнішою країною у технологічній сфері, перегнавши Китай, Японію, Південну Корею (що розташувалася на 4 місці) [16]. Проте, вже у 2015 році відбулися значні зміни, і компанія Apple опустилася на другу сходинку, Google — стала четвертою, а дві інші компанії не увійшли навіть до 10-ки лідерів.

4. Зарубіжна діяльність ТНК сприяє вирішенню актуальної проблеми сучасності — безробіття. У багатьох країнах ТНК створюють нові робочі місця швидше, ніж місцеві компанії. ТНК забезпечують своєму персоналу вищу заробітну плату, ніж середньостатистична оплата по країні, і гарантують кращі соціальні умови (табл. 4).

Таблиця 4

**РЕЙТИНГ КРАЇН СВІТУ ЗА ІНДЕКСОМ БЕЗРОБІТТЯ
У 2013 РОЦІ ТА КІЛЬКІСТЬ ПРИСУТНІХ ТНК**

Рейтингова позиція	Країна	% безробітних від загальної чисельності робочої сили	Кількість материнських ТНК, зареєстрованих у країні	Кількість закордонних підрозділів ТНК, розташованих у країні
1	Зімбабве	95,0	-	-
2	Науру	90,0	-	-
3	Ліберія	85,0	-	-
94	Франція	10,2	3 222	20 548
104	Індія	8,8	1 078	2 033
112	Швеція	8,1	1 934	12 861
124	США	7,3	9 692	27 251
140	Данія	6,0	2 077	3 774
141	Китай	6,0	12 000	434 248
151	Німеччина	5,3	8 346	19 229

Закінчення табл. 5

170	Японія	4,1	4 543	2 948
177	Швейцарія	3,2	4 094	6 905
191	Сінгапур	1,9	1 332	11 064
—	Розвинуті країни		73 144	373 612
—	Країни, що розвиваються		30 209	512 531

Джерело: складено авторами за даними [17, 18].

Помітним є також той факт, що кількість материнських ТНК у розвинених країнах більш ніж у два рази вища, ніж у країнах, що розвиваються. Країни, що розвиваються, — це потенційний і прибутковий ринок з великою можливістю введення нових товарів, тому ТНК користуються можливістю освоєння нових секторів саме в цих країнах. Можна з впевненістю прогнозувати, що найближчими роками трійка лідерів (Китай, США та Індія) залишиться без змін, адже ці країни мають найстабільніший внутрішній ринок.

5. Сучасною тенденцією глобального ринку є монополізація, яку стимулюють ТНК. Глобальна монополізація світового ринку визначається нині пануванням кількох десятків найбільших ТНК у кожній із галузей, які на основі нарощування капіталізації, системної диверсифікації своєї діяльності, реалізації масштабних інвестиційних проектів у визначеній сфері, а також злиттів і поглинань сконцентрували у своїх руках колосальні активи, матеріально-сировинний ресурс, передові інноваційні технології, а також посідають домінуючі позиції на глобальному фондовому ринку. Серед ста найстійкіших корпорацій у світі значна частка належить саме ТНК енергетичного сектору (табл. 5).

Таблиця 5

ПОЗИЦІЇ НАФТОГАЗОВИХ ТНК У РЕЙТИНГУ GLOBAL 100 MOST SUSTAINABLE CORPORATIONS IN THE WORLD У 2014 РОЦІ

Місце в рейтингу	Компанія	Країна базування
3	Statoil ASA	Норвегія
4	Neste Oil OYJ	Фінляндія
37	BG Group PLC	Великобританія
56	Royal Dutch Shell PLC	Нідерланди
62	Galp Energia SGPS SA	Португалія
71	Nexen Inc	Канада
79	Enbridge Inc	Канада
81	Suncor Energy Inc	Канада
84	Repsol SA	Іспанія
88	Cenovus Energy Inc	Канада

Джерело: наведено за [19].

6. Завдяки діяльності ТНК подеколи спостерігається дестабілізація ситуації на ринку праці внаслідок того, що заробітна плата працівників філій ТНК перевищує заробітну плату працівників місцевих фірм. Це поглиблює нерівність доходів та загального благополуччя серед населення регіону.

7. У цілому діяльність ТНК позитивно позначається на економічному розвитку приймаючої країни, проте існує багато проблем, що суперечать їх інтересам.

По-перше, зростання торговельних взаємин між філіями однієї корпорації призвело до появи так званої «внутрішньокорпоративної» торгівлі, що дозволяє ТНК отримувати максимальний прибуток, уникаючи ринкових механізмів регулювання ціноутворення.

По-друге, внаслідок промислової діяльності ТНК в атмосферу потрапляє більше половини від усіх викидів, що викликають «парниковий ефект». Оскільки у розвинутих країнах за порушення екологічних норм на винного накладаються багатомільйонні штрафи, ТНК переносять забруднюючі і потенційно небезпечні виробництва у країни, що розвиваються, де екологічні норми не такі суворі.

По-третє, транснаціональний капітал доволі часто може діяти всупереч національній безпеці країн, руйнувати державність країн, впливаючи негативно на політичну і економічну ситуацію в них. ТНК можуть здійснювати негативний вплив на розвиток національного бізнесу, що визиває протидію зі сторони національних економік. Виступаючи в якості володарів могутніх ресурсів (прямі інвестиції ТНК у приймаючі країни складають близько 200 млрд дол.), ТНК застосовують різні способи тиску на державні уряди з ціллю зменшення імовірності інвестиційного ризику [20, с. 108]. При цьому слід зауважити, що домінування іноземних ТНК над національними негативно впливає на економіку країни. Адже ТНК завжди будуть сприяти розвитку саме країни походження, так як там вони мають не тільки сприятливий інвестиційний клімат, але і захист з боку держави, крім того саме там зосереджуються і розвинена інфраструктура, і висококваліфікована робоча сила.

Який вплив мають ТНК на економіку України? Український ринок є дуже привабливим і перспективним для ТНК, тому на сьогоднішній день їх кількість в Україні є значною.

За даними Державної служби статистики впродовж останніх років найбільш інвестиційно-привабливими в Україні є такі галузі економіки як: харчова промисловість і переробка сільськогосподарських продуктів — 15,7 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіці України; торгівля — відповідно 15,6 %; фінансова сфера — 8,5 %; машинобудування — 8,0 %; транспорт — 7,6 %; металургія та обробка металу — 5,4 %; операції з нерухомістю — 4,6 %; хімічна та нафтохімічна промисловість — 4,1 %. Найбільшими компаніями-інвесторами, що вклали в Україну значний обсяг інвестицій, є: MittalSteel, Siemens, Volkswagen, DeutscheTelecom, JabilCircuitandElectronics, Sony, Panasonic, Telenor, TNK-BP, Coca-Cola, Cargill, Carlsberg, SunInterbrew, KraftFoods, Nestle, PhilipMorris, Reemtsma, RaiffeisenBank, ErsteBank, HVB, INGBank, BNPParibas, EFGGroup, McDonalds, MetroCash&Carry, Billa, Paterson та ін. [7, с. 9—10].

Щодо галузевого розрізу діяльності ТНК, то вони присутні в усіх секторах економіки нашої країни. Найпривабливішим для ТНК виявився фінансовий сектор і торгівля (табл. 6).

Таблиця 6

ГАЛУЗЕВА НАЛЕЖНІСТЬ ТНК, ЩО ФУНКЦІОНУЮТЬ В УКРАЇНІ

Галузь	Назва ТНК	Країна походження
Харчова промисловість	Nestle	Швейцарія
	Bunge Limited	США
	Cargill	США
	Kernel Holding SA	Люксембург
	McDonald's	США
	Coca-Cola	США
Тютюнова промисловість	British American Tobacco	Великобританія
	Japan Tobacco International	Японія
Торгівля	Metro Cash&Carry	Німеччина
	Auchan Group	Франція
	JYSK	Данія
Фінансовий сектор	Raiffeisen Bank International	Австрія
	Piraeus Bank Group	Греція
	BNP Paribas («Укрсіббанк»)	Франція
Страховий ринок	AXA Group	Франція
	Vienna Insurance Group	Австрія
	UNIQA Group	Австрія
	«PZU SA»	Польща

Міжнародні компанії стимулюють розвиток української промисловості, розвивають внутрішній ринок, збільшуючи асортимент товарів і послуг, а також поповнюють бюджет країни шляхом сплати податків. Наприклад, компанія Nestlé є одним з найбільших інвесторів у харчову промисловість України, а також одним з найбільш платників податків. З 2004 року Nestlé S.A. інвестувала в українську економіку близько 2,5 млрд грн. У 2010 році підприємства Nestlé в Україні виплатили до державного бюджету 325 млн грн різних податків і зборів.

Водночас, у результаті несприятливого інвестиційного клімату значна кількість іноземних інвесторів виходить з українського ринку. Так за даними Європейської бізнес асоціації бізнесмени відзначають посилення тиску на бізнес, корупцію, неможливість захисту прав у суді та інші недоліки. Окрім того, на це вплинула і кризова ситуація в Україні в останні два роки, що не могло не по-

значитися на динаміці індексу інвестиційної привабливості країни за даними Європейської бізнес асоціації (рис. 2) [21].

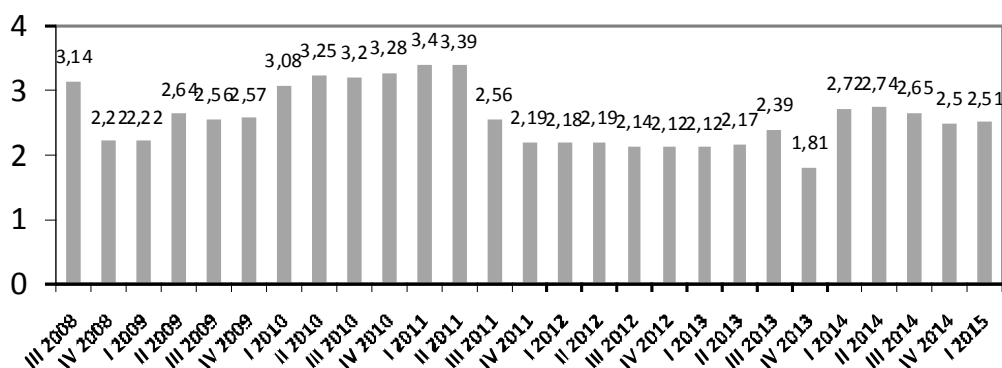

Рис. 2. Динаміка індексу інвестиційної привабливості України за даними Європейської бізнес асоціації (наведено за [21])

Ураховуючи результати опублікованих досліджень [22] і спираючись на власні висновки серед позитивних рис діяльності ТНК маємо відзначити такі:

1) покращення виробничої бази України. Виробництво іноземними компаніями на території країни товарів і послуг призводить до побудови нових підприємств, модернізації або розширення існуючих;

2) впровадження досягнень науково-технічного прогресу в країні. Імпорт технологій у країну дозволяє покращити якість продукції, підвищити її рівень конкурентоздатності на світових ринках і, як наслідок, сприяє зростанню експорту. Поява товарів і послуг з прогресивними характеристиками спонукає вітчизняних товаровиробників підлаштовуватись під кон'юнктуру ринку. За певних обставин інноваційні технології дозволяють покращити умови праці робітників та екологічну ситуацію у країні;

3) сприяння реструктуризації економіки. Діяльність ТНК знаходиться у тісному взаємозв'язку з кон'юнктурою світової економіки, яка визначає попит і пропозицію на товари та послуги. Функціонування міжнародних компаній на території України призвело до зміни у структурі видів економічної діяльності. У першу чергу, значного розвитку набули харчова та тютюнова промисловість, торгівля, фінанси, енергетика та телекомунікації, тобто з галузі зі швидким оборотом капіталу й забезпеченими ринками збуту;

4) посилення процесів інтернаціоналізації і глобалізації. Функціонування транснаціональних корпорацій в Україні призводить до активізації залучення вітчизняної економіки у світові процеси та вихід на нові ринки товарів і послуг.

Проте не можна не зазначити, що діяльність ТНК пов'язана також з негативними для національної економіки проявами.

У багатьох випадках транснаціональні корпорації використовують українську економіку як сировинну базу, передаючи українським партнерам не відповідні їхньому рівню розвитку технології з жорсткими обмеженнями на продаж.

ТНК реалізують власну політику, віддаючи пріоритет тим сферам діяльності, які вигідні міжнародним компаніям, а не економіці України. Поряд з активною діяльністю ТНК у галузях зі швидким оборотом капіталу й забезпеченими ринками збуту спостерігається недостатній рівень інвестицій у інші, важливі для української економіки.

ТНК демонструють свою соціальну відповідальність в Україні, проте на практиці дуже часто використовують недоліки українського законодавства у сфері охорони навколишнього середовища та трудових прав.

Міжнародні компанії уникають сплати податків шляхом внутрішнього переливу капіталу в країни з нижчим рівнем оподаткування. У 2012 р. Державна податкова служба України порушила питання щодо вирішення проблем з ухиленням податків національними та міжнародними компаніями через механізми трансферного ціноутворення.

ТНК здатні впливати на ціноутворення в країні, що призводить до поглинання або банкрутства вітчизняних виробників, а також робить залежною українську економіку від діяльності міжнародних компаній.

Необхідно зазначити, що Україна має усі необхідні передумови, що перетворитися з «об'єкта» діяльності ТНК на країну — «продуцента» міжнародних компаній. Потужний природний потенціал і високий рівень кваліфікації робочої сили забезпечує Україні широкі можливості для створення в окремих галузях корпорацій повного замкненого циклу, які займалися б видобутком сировини, її переробкою, виготовленням із неї продукції та її реалізацією. І певні кроки в цьому напрямі вже зроблено — окремі фінансово-промислові групи, які фактично спроміглися створити повний цикл виробництва і мають власні компанії за кордоном, формально відповідають статусу ТНК, хоча і поступаються зарубіжним транснаціональним конкурентам величиною своїх активів, доступними ресурсами, рівнем менеджменту, вартістю запатентованих технологій (табл. 7).

Таблиця 7

ПРОФІЛЬ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ, ЩО ВІДПОВІДАЮТЬ СТАТУСУ ТНК

Назва компанії	Сфера інтересів на міжнародному ринку	Країни інтересів компанії
«System Capital Management» (SCM)	гірничо-металургійні підприємства	Італія, Швейцарія, Туреччина
Група «Приват»	металургія, нафта (найбільший світовий виробник марганцевих феросплавів)	Росія, Румунія, Польща, США
Корпорація «Індустріальний союз Донбасу» (ІСД)	вертикально інтегровані холдинги по ланцюгу «вугілля — кокс — метал»	Угорщина, Польща
Корпорація «Інтерпайп»	трубна промисловість, металургія, виробництво феросплавів (найбільший у світі постачальник силікомарганцю)	Білорусь, Швейцарія, Росія (створені дочірні компанії). Продукція постачається у понад 70 країн світу.

Джерело: наведено за [23].

Українські фінансово-промислові групи (ФПГ) власними силами реалізують проекти з реструктуризації компаній, інвестиційні плани з модернізації основних фондів. Активно здійснюється перехід на міжнародні стандарти фінансової звітності, купуються частки капіталу в іноземних компаніях, що веде до створення вертикально інтегрованих структур, які є конкурентоспроможними на міжнародному рівні.

Слід визнати, що існує ряд перешкод на шляху до формування українських транснаціональних структур: нестабільність економічної та політичної ситуації в державі; нерозвиненість законодавчої бази у питаннях статусу та діяльності транснаціональних корпорацій; потужна конкуренція з боку існуючих світових ТНК, які є лідерами у більшості галузей; низька конкурентоспроможність української продукції (переважно внаслідок високої енергомісткості); відсутність відповідної науково-технічної, інноваційної бази, яка б могла конкурувати з технологіями іноземних ТНК; порівняно низький рівень менеджменту; висока «тінізація» економіки; великий податковий тягар; високий рівень інфляції тощо. Проте існують певні можливості, які варто використати для створення ТНК українського походження, серед них — вступ до СОТ, внаслідок чого українські компанії отримують переваги вільного доступу на ринки, які надає членство в СОТ, стають у рівні умови із зарубіжними учасниками ринку. Виникають умови для: перетворення неформальних міжнародних зв'язків на формалізовані, такі, що створюють повноцінний статус ТНК — достатньо могутніх у фінансовому відношенні для конкуренції на світових ринках; використання досвіду країн, що розвиваються, щодо створення національних ТНК; використання можливостей національних ресурсів і перш за все — кваліфікованого персоналу [23].

Висновки. ТНК приносять у країну передові рішення в галузі менеджменту та маркетингу, сприяють впровадженню новітніх науково-технічних розробок шляхом трансферу технологій, інтенсифікації інноваційного процесу в приймаючій країні. Крім цього, ТНК відіграють важливу роль у поширенні міжнародних стандартів підготовки кваліфікованих кадрів. Усе перераховане призводить до зростання продуктивності праці та, як наслідок, до зростання ВВП приймаючої країни. У результаті підвищується привабливість національної економіки для іноземних інвесторів, що дозволяє залучати в країну додаткові капіталовкладення.

В Україні діяльність ТНК є досить активною та різносторонньою. Капітал іноземних компаній зосередився переважно в галузях зі швидкою оборотністю капіталу й забезпеченими ринками збуту. Це свідчить про обмежений інтерес транснаціональних корпорацій до економіки України. Внаслідок діяльності ТНК українська економіка зазнає негативного впливу від їх функціонування.

Задля мінімізації негативних наслідків від діяльності міжнародних компаній в країні та залучення додаткових обсягів прямих іноземних інвестицій необхідна розробка зваженої державної політики в сфері роботи з ТНК, реалізація дієвих заходів щодо покращення інвестиційного клімату та розвитку вітчизняної економіки з наданням пріоритетів стратегічно важливим для країни видам економічної діяльності.

Література

1. *Гарретт Б., Дюссож П.* Стратегические альянсы: Пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 2002. — XX, 332 с.
2. *Гребешкова О.М.* Реляційна концепція стратегічного управління підприємством / У кн.: Стратегія підприємства: адаптація організацій до впливу світових суспільно-економічних процесів: Монографія. / Наливайко А.П., Решетняк Т.І., Євдокимова Н.М. та ін. — К.: КНЕУ, 2013. — 454 с. — С. 60—71.
3. *Гребешкова О.М.* Принципи формування неоструктур в процесі зовнішнього зростання підприємств // Стратегія економічного розвитку України. — Вип. 19. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 8—14.
4. *Сиденко В., Барановский А.* Украина и Всемирная торговая организация: как увеличить плюсы и уменьшить минусы? // Зеркало недели. — 2008. — №401.
5. *Проскурняк Н.Р., Вдовичен А.А.* Інвестиції іноземних ТНК в Україну: позитивні та негативні аспекти // Адреса документа в Інтернет: <http://intkonf.org/>
6. *Самофалов В.* Глобальный вызов транснациональных корпораций // Зеркало недели. — 2008. — № 456; Транснаціональні корпорації: навчальний посібник / В. Роко-ча, О. Плотніков, В. Новицький та ін. — К.: Таксон, 2001. — 304 с.
7. *Молчанова Е.* Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками на прикладі України / Е. Молчанова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09718.pdf>.
8. *Вдовиченко Ю. В.* Трансформація гео економічних позицій транснаціональних корпорацій у світовому господарстві / Ю. В. Вдовиченко, М. М. Лещенко // Ефективна економіка. — 2013. — №11. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2807>
9. *Лимонова Е. М.* Дослідження впливу ТНК на країни базування та приймаючі країни / Е. М. Лимонова, К. О. Воробйова // Європейський вектор економічного розвитку. — 2014. — № 2 (17). — С. 121—130.
10. Global 500 companies ranked by sector [Електронний ресурс] // Financial Times — Режим доступу: <http://www.ft.com/cms/s/0/988051be-fdee-11e3-bd0e-00144feab7de.html#axzz3t70pJ158>
11. *Дадалко С.* ТНК: влияние на экономику стран с переходной экономикой в условиях глобализации / С. Дадалко, З. Козловская // Банківський вісник, Студень, 2013. — С. 26—32.
12. International Monetary Fund World Economic Outlook (April-2015) [Електронний ресурс] // International Monetary Fund — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/01/weodata>.
13. *Rugman, Alan and Verbeke, Alain* (2004). «A perspective on regional and global strategies of multinational enterprises» // Journal of International Business Studies, 35(1). — P. 3—18.
14. The World's Top 100 Non-Financial TNCs Ranked by Foreign Assets [Електронний ресурс] // Topforeignstocks.com — Режим доступу: <http://topforeignstocks.com/-2014/09/16/the-worlds-top-100-non-financial-tncs-ranked-by-foreign-assets/>
15. The 50 Most Innovative Companies In The World [Електронний ресурс] // Business Insider — Режим доступу: <http://www.businessinsider.com/most-innovative-companies-2014-2014-10>
16. Bloomberg's 2015 ranking of the world's 50 most innovative countries [Електронний ресурс] // Bloomberg Business — Режим доступу: <http://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/>

17. Number of parent corporations and foreign affiliates, by region and economy, latest available year, UNCTAD [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://unctad.org/Sections/dite_dir/docs/WIR11_web %20tab %2034.pdf](http://unctad.org/Sections/dite_dir/docs/WIR11_web%20tab%2034.pdf)

18. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) [Електронний ресурс] // The World Bank — Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>

19. Global 100 most sustainable corporations in the world UNCTAD [Електронний ресурс] // Corporate knights — Режим доступу: <http://www.corporateknights.com/reports/2014-global-100/#requestReport>

20. Терехов, Є.М. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем [Текст] / Є.М. Терехов, О.В. Прокопенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. — 2010. — №1. — с. 103-113.

21. Результати Індексу Інвестиційної Привабливості: 1 Квартал 2015 [Електронний ресурс] // Європейська Бізнес Асоціація — Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/uk/information-support/eba-news/important/item/31670-2015-4-15-1053>

22. Пономаренко І. В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економіку України / І. В. Пономаренко // Ефективна економіка. — 2013. — №2. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1798>

23. Гребешкова О.М., Вовчук К.С. Стан та перспективи зміцнення конкурентних переваг українських компаній в контексті моделі зовнішнього розвитку // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). — Вип. 1-2. — К.: Книжкове вид-во НАУ, 2009. — С. 227—233.

Reference

1. Garrett B. and P. Djusozh. *Strategicheskie Al'jansy*: Per. S Angl. — Moscow: INFRA, 2002.

2. Hrebeshkova O.M. «Reljacijsna Koncepcija Strategichnogo Upravlinnja Pidpriemstvom» In *Strategija Pidpriemstva: Adaptacija Organizacij Do Vplivu Svitovih Suspil'no-ekonomichnih Procesiv : Monografija*, edited by A.P. Nalivajko, 60—71. Kiev: KNEU, 2013.

3. Hrebeshkova O.M. «Principi Formuvannja Neostruktur v Procesi Zovnishn'ogo Zrostantnja Pidpriemstv.» *Strategija Ekonomichnogo Rozvitku Ukraïni*, no. 19 (2006): 8—14.

4. Sidenko, V. and A. Baranovskij. «Ukraina I Vsemirnaja Torgovaja Organizacija: Kak Uvelichit' Pljusy I Umen'shit' Minusy?» *Zerkalo Nedeli*, no. 401 (2008).

5. Proskurnjak N.R., and A.A. Vdovichen. «Investiciïinozemnih TNK v Ukraïnu: Pozitivni Ta Negativni Aspekti.» Accessed April 1, 2016. <http://intkonf.org/>.

6. Samofalov V. «Global'nyj Vyzov Transnacional'nyh Korporacij.» *Zerkalo Nedeli*, no. 456 (2008).; Rokocha, V., O. Plotnikov, and V. Novic'kij. *Transnacional'ni Korporacii: Navchal'nij Posibnik*. Kiev: Takson, 2001.

7. Molchanova E. «Vzajemodija Transnacional'nih Korporacij Z Nacional'nimi Ekonomikami Na Prikladi Ukraïni.» Accessed April 1, 2016. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09718.pdf>.

8. Vdovichenko Ju. V. and M.M. Leshhenko. «Transformacija Geoekonomichnih Pozicij Transnacional'nih Korporacij U Svitovomu Gospodarstvi.» *Efektivna Ekonomika*, no. 11 (2013). Accessed April 2, 2016. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2807>.

9. Limonova E.M., and K.O. Vorobjova. «Doslidzhennja Vplivu TNK Na Kraïni Bazuvannja Ta Prijmajuchi Kraïni.» *Jevropejs'kij Vektor Ekonomichnogo Rozvitku* 2, no. 17 (2014): 121—30.

10. «Global 500 Companies Ranked by Sector.» Financial Times. Accessed April 2, 2016. <http://www.ft.com/cms/s/0/988051be-fdee-11e3-bd0e-00144feab7de.html#axzz3t70pJ158>.
11. Dadalko, S., and Z. Kozlovskaja. «TNK: Vlijanie Na Jekonomiku Stran S Perehodoj Jekonomikoj v Uslovijah Globalizacii.» *Bankajski Vesnik*, 2013th ser. (2013): 26—32.
12. «International Monetary Fund World Economic Outlook (April-2015).» International Monetary Fund. Accessed April 1, 2016. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/-2015/01/weodata>.
13. Rugman, Alan M., and Alain Verbeke. «A Perspective on Regional and Global Strategies of Multinational Enterprises.» *Journal of International Business Studies J Int Bus Stud* 35, no. 1 (2004): 3-18. doi:10.1057/palgrave.jibs.8400073.
14. «The World's Top 100 Non-Financial TNCs Ranked by Foreign Assets.» TopForeignStocks.com. Accessed April 1, 2016. <http://topforeignstocks.com/2014/09/16/the-worlds-top-100-non-financial-tncs-ranked-by-foreign-assets/>.
15. «The 50 Most Innovative Companies In The World.» Business Insider. <http://www.businessinsider.com/most-innovative-companies-2014-2014-10>.
16. «The Bloomberg Innovation Index.» Bloomberg.com. Accessed April 1, 2016. <http://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/>.
17. «Number of Parent Corporations and Foreignaffiliates, by Region and Economy, Latest Available Year, UNCTAD.» [http://unctad.org/Sections/dite_dir/docs/WIR11_web tab 34.pdf](http://unctad.org/Sections/dite_dir/docs/WIR11_web%20tab%2034.pdf).
18. «Unemployment, Total (% of Total Labor Force) (modeled ILO Estimate).» The World Bank. Accessed April 1, 2016. <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>.
19. «Global 100 Most Sustainable Corporations in the World UNCTAD.» Corporate Knights. Accessed April 2, 2016. <http://www.corporateknights.com/reports/2014-global-100/#requestReport>.
20. Terehov, Ie. M., and O. V. Prokopenko. «Vpliv Transnacional'nih Korporacij Na Rozvitok Nacional'nih Ekonomichnih Sistem.» *Visnik Sums'kogo Derzhavnogo Universitetu. Serija Ekonomika*, no. 3 (2010): 103—113.
21. «Rezul'tati Indeksu Investicijnoi Privablivosti: 1 Kvartal 201.» Ievropejs'ka Biznes Asociacija. Accessed April 3, 2016. <http://www.eba.com.ua/uk/information-support/eba-news/important/item/31670-2015-4-15-1053>.
22. Ponomarenko, I.V. «Vpliv Dijal'nosti Transnacional'nih Korporacij Na Ekonomiku Ukraïni.» *Efektivna Ekonomika*, no. 2 (2013). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1798>.
23. Hrebeshkova, O.M., and K.S. Vovchuk. «Stan Ta Perspektivi Zmichennja Konkurentnih Perevag Ukraïns'kih Kompanij v Konteksti Modeli Zovnishn'ogo Rozvitku.» *Strategija Rozvitku Ukraïni (ekonomika, Sociologija, Pravo)*, no. 1-2 (2009): 227—33.

ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЕ КОРПОРАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ ГОСУДАРСТВА: РЫЧАГИ ВЛИЯНИЯ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ

Некрасова Т.С., магистрант,
Гребешкова Е.Н., канд. экон. наук,
ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

Аннотация. В статье на основе анализа фактических данных о деятельности транснациональных корпораций (ТНК) раскрываются рычаги их влияния на развитие национальных экономик и последствия, которые обу-

словами деятельностью ТНК, для формирования конкурентных преимуществ экономик принимающих стран. Выявлены преимущества, которые создают ТНК для экономик стран базирования и риски, которыми сопровождается присутствие ТНК, для развития национальных экономик принимающих стран. Определены определяющие предпосылки для превращения Украины с «субъекта» деятельности ТНК на страну- «производителя» крупных международных компаний.

Ключевые слова: транснациональная корпорация (ТНК), экономика, глобализация, внешнеэкономическая деятельность, бизнес.

TRANSNATIONAL CORPORATIONS IN THE ECONOMY: LEVERAGE AND IMPLICATIONS FOR DEVELOPMENT

T. Nekrasova, O. Hrebeshkova
SHEE «Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman»

Abstract. The article is based on the analysis of evidence on the activities of transnational corporations (TNCs) that disclose the leverages of their influence on the development of national economies and the consequences that are determined by the activities of TNCs to create competitive advantages of economies of host countries. Advantages that are created by TNC-based economies and the risks that accompany the presence of multinational corporations for the development of the national economies of the host countries are stated. The defining conditions for transformation of Ukraine from «subject» of TNCs operation into the «producer» of powerful international companies are outlined.

Keywords: transnational corporation economy, TNC, globalization, foreign trade business.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2016